

ditmy iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia: Materials of the XXVII the Intern. Science Conf. «Multidisciplinary academic research and innovation», Amsterdam, Netherlands, PP. 459–464. [in Ukrainian] **8. Sobotovych, E.F.** (1997). Psykholynhvystycheskaia struktura rechevoi deiatelnosty u mekhanizmy ee formyrovaniya. Kyev: YZMN, 1997. 44 s. [in Russian]. **9. Trofymenko, L.I.** (2014). Shliakhy podolannia zahalnoho nedorozvytku movlennia u ditei doshkilnoho viku : monohrafiia. Kirovohrad : Imeks-LTD, 104 s. [in Ukrainian] **10. Ufymtseva, A.A.** (1986). Leksycheskoe znachenye. Pryntsyp semyolohycheskoho opysaniya leksyky. Moskva: Nauka, 1986. 240 s. [in Russian]. **11. Tseitlyn, S.N.** (2000). Язык у rebenok: Lynhvystyka detskoï rechy. Moskva.: VLADOS, 2000. 240 s. [in Russian]. **12. Shakhnarovych, A.M.** (1974). K probleme psykholynhvystycheskoho analiza detskoï rechy. Avtoref. dys... k-ta fylol. nauk. Moskva, 24 s. [in Russian]. **13. Tomasello, M.** (1992). First Verbs : A case study of early grammatical development. Cambridge, P.36-42. **14. Anisfeld, M.** (1984). Language development from birth to three. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum, P.16-36.

Стаття подана 11.11.2022 р.

УДК 378.147:376.011.3 - 056.2/.3

DOI 10.32626/2413-2578.2022-20.111-118

О. ОПАЛЮК

sedoy74@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5956-0163>

Л. ЛІСОВА

ruzhitska1605@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3758-0294>

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Відомості про авторів. **Опалюк Олег Миколайович**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Україна. E-mail: sedoy74@ukr.net; **Лісова Людмила Іванівна**, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри логопедії та спеціальних методик факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Україна. E-mail: ruzhitska1605@ukr.net

Contact. **Opalyuk Oleh Mykolayovych**, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychological, Medical and

Pedagogical Fundamentals of Correctional Work, Faculty of Special Education, Psychology and Social Work, Ivan Ogienko Kamyanyets-Podilsky National University, Ukraine. E-mail: sedoy74@ukr.net; **Lisova Lyudmila** the Ph.D. of Pedagogy, assistant of therapy and special methods of Corrective and Social Pedagogy And Psychology Department of Kamenetz-Podolsk National Ivan Ohienko University, Ukraine. E-mail: ruzhitska1605@ukr.net

Відомості про наявність друкованих статей: Опалюк О.М. Опалюк Т.Л. Лісовий О.І. Основи красномовства. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський.: ПП Мошак М.І., 2011. 216 с. **Опалюк О.М.** Опалюк Т.Л. Особливості морально-психологічного контексту спілкування. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Григорія Силевича Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. Вип.11. С. 560-568. **Опалюк О.М.** Особливості культури мовлення корекційного педагога в системі інклюзивного навчання. *Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 9 листопада 2021 р. Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2021. С. 194-197.

Опалюк О.М. Лісова Л.І. Формування риторичної культури мовлення фахівців спеціальної освіти. У запропонованій статті подано результати дослідження риторичної культури мовлення фахівців спеціальної освіти в закладах інклюзивної та спеціальної освіти.

Культура мовлення фахівців спеціальної освіти – це не просто комунікативна дія вона є зразком для наслідування дітьми, засобом взаємодії з батьками, зрештою, показником професійної, педагогічної, людської культури. Специфіка культури мовлення сучасного фахівця спеціальної освіти полягає у його багатоаспектності та в умінні користуватися мовними і позамовними засобами для досягнення максимального ефекту у професійній діяльності.

Мовленнєва культура фахівців спеціальної освіти в системі спеціального та інклюзивного навчання – система духовних форм забезпечення життєдіяльності людини де добір і застосування мовних засобів, дозволяють отримати найбільший ефект від поставлених комунікативних завдань.

Ключові слова: фахівці спеціальної освіти, культура мовлення, корекційний педагог, культура мовленнєвого спілкування, заклад спеціальної освіти, закладах інклюзивної освіти.

Opalyuk O.M. Lisova L.I. Development of rhetorical speech culture in special education teachers. The article presents the results of a study of rhetorical

speech culture of special education teachers in inclusive and special education institutions. Modern special school is set the task of increasing the efficiency of educational process. Inclusive and special education institutions organize the language environment to make its development potential effective and optimal for each age group. That means the creation of an artificial language environment that encourages a child to provide communication. The speech culture of special education teachers is considered not just a communicative action, but a model for children to follow, a means of interaction with parents, and, finally, an indicator of professional, pedagogical, and human culture. The specificity of speech culture of modern special education professional lies in its multifaceted nature and the ability to use linguistic and non-linguistic means to achieve maximum effect in professional activities. In current conditions of our education system, a special education teacher must meet the requirements of the art of interaction with children, colleagues, parents, predict difficulties and results, quickly and creatively find optimal pedagogical solutions in unusual situations. The rhetoric mastership of special education teachers suggests the ability to speak convincingly, interestingly, beautifully, clearly, at the highest level of speech culture and also obtaining a set of requirements for general and speech culture, communication at the highest level what indicates speech culture of a special education teacher in special and inclusive education. Speech culture of special education professionals in the system of special and inclusive education makes up a system of spiritual forms of human life where the selection and use of language tools lets obtain the greatest effect from the communicative tasks. Therefore, there are certain requirements for special education teachers in the system of special and inclusive education: their speech must be absolutely literary; the culture of speech and its ethics are of special attention; the structure of speech should be correlated with the age of children; the content of speech expressions must clearly correspond to the level of a child's development, his ideas and interests; accuracy, clarity, simplicity of speech; speech rate regulation; voice control; speech should be emotional, figurative, express interest, attention, love for the child; possess the techniques necessary to influence a child's speech.

Key words: special education teachers, culture of speech, correctional teacher, culture of speech communication, institution of special education, institutions of inclusive education.

Постановка проблеми. Культура мовлення є обов'язковим елементом загальної культури фахівця спеціальної освіти. Не випадково вважається, що мовлення людини – її візитна картка, оскільки від того, наскільки грамотно людина висловлює свої думки, залежить її успіх не лише у повсякденному спілкуванні, але й у професійній діяльності. Особливо актуальне це твердження щодо мовлення корекційного педагога, який працює з дітьми адже формування мовленнєвої культури у дітей різного віку передбачає формування в них уміння говорити правильно, бути

гарним співрозмовником, здатним висловлювати власне судження, вміти одночасно співвідносити предмети та явища, аналізувати зв'язки між ними, бути уважним слухачем, вміти вести бесіду, вміти ввічливо попросити і ввічливо відмовити, захиститися в разі потреби; це такий вибір і застосування мовних засобів, які в спілкуванні при додержанні мовних норм та етики, дозволяють отримати найбільший ефект від поставлених комунікативних завдань.

Навчально-пізнавальної діяльності дітей з вадами психофізичного розвитку багато в чому залежить від того, як вчитель допомагає дітям в процесі діяльності. В умовах інклюзивного навчання загострюються проблеми моральної вихованості, толерантності та мовленнєвої коректності корекційного педагога, який уособлює позитивні соціально-особистісні надбання комунікативної взаємодії у системі інклюзивної освіти для наслідування як дітьми, так і батьками. Інтерпретація наукового положення щодо соціальної обумовленості психічного розвитку дитини дозволяє стверджувати, що ефективність процесу формування у дітей мотивації до занять при інклюзивній формі навчання у значній мірі визначається педагогічними умовами, які виникають у межах освітнього закладу. В умовах інклюзивного навчання підвищуються вимоги до особистості [3].

Процес правильного використання лексичних, граматичних, акустичних знаків для спілкування, пізнання, саморегуляції, які встановлюються традиційно і виявляються нормою мови це просте мовлення людини. Щоб знати норми рідної мови дитині треба запам'ятати традицію використання мовних знаків: їх сполучення, взаємозамінювання, звукове оформлення це можливо лише тоді, коли дитина вміє активно спілкуватися. Адже, активне спілкування – це можливість висловлювати думки, спілкуватися, виражати оцінки реальності, володіючи культурою мовлення та користуючись її законами. Учень повинен «відчувати» мову в природному живому спілкуванні і засвоювати мову інтуїтивно.

У закладах спеціальної та інклюзивної освіти спеціально організовують мовне середовище таким чином, аби його потенціал розвитку був високим, оптимальним та зрозумілим для кожного вікового ступеня.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У публікаціях дослідників Н. Савінової, М. Берегової, В. Тарасової, Ю. Пінчук окремі аспекти проблеми формування риторичної культури майбутніх працівників закладів спеціальної та інклюзивної освіти (корекційних педагогів). Зміст навчально-методичних посібників, підручників, статей спрямований на висвітлення найважливіших питань риторики, культури та техніки українського мовлення, без яких неможливе формування мовленнєвої і в цілому педагогічної майстерності фахівців спеціальної освіти.

Автори, спираючись на дослідження класиків вітчизняної педагогіки І. Зязюна, Г. Сагач, Н. Тарасевич та інших, наголошують на тому, що для сучасного педагога однією із професійно-необхідних якостей є риторична

культура, яка складається з логіки, техніки і культури мовлення, а також включає в себе психолого-педагогічні та особистісні якості працівника освіти. Категорії «риторична культура» та «культура мовлення» розглядаються удвох аспектах: як показник високого рівня сформованості риторичних знань, умінь і навичок, духовного розвитку особистості; а також як комплекс комунікативних якостей, що реалізуються в усіх видах фахової діяльності та сприяють самопізнанню, саморозвитку, самовихованню педагога через володіння словом [1].

Метою нашого дослідження стало вивчення своєрідності формування риторичної культури мовлення фахівців спеціальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Під культурою мовлення фахівців спеціальної освіти розуміють володіння усній і письмовій промовою. Розвиток культури мовлення педагога, крім мовних норм, включає в себе ненормативне мовленнєвий поведінка, використання жаргонізмів або неприємних неологізмів. При цьому виявляють низьку культуру. Норми мови поступово змінюються, додаються нові слова, які раніше були незрозумілими. Культура і ставлення змінюється під впливом ЗМІ, суспільства, медійних особистостей.

Культура мовлення фахівців спеціальної освіти не повинна спотворюватися під впливом сучасних реалій. Цьому приділяється велика увага під час навчання професії. Людина, що працює з дітьми, повинен познайомитися з нормами літературної мови, ораторськими прийомами. Вміти знаходити спільну мову з колективом і дітьми. Культура професійного мовлення фахівців спеціальної освіти будується на трьох аспектах: нормативному; комунікативному; етичному. Нормативний передбачає знайомство з літературними нормами української мови. Важливо грамотно застосовувати їх при розмові.

Існує два рівня культури мовлення фахівця спеціальної освіти: базовий – людина володіє нормами мови, не допускає грубих помилок, правильно ставить наголос, схиляє слова; вищий – уміння використовувати виразні слова і обороти при розмові, вивести спілкування до поставленої мети. Вимоги до культури мовлення фахівця спеціальної освіти досить високі: правильно побудовані речення, володіння великим словниковим запасом. Для розвитку лексичних знань необхідно багато читати твори різних форматів. Важливо виділяти нові слова, цікаві обороти і використовувати їх надалі. Для цього потрібна постійна тренування усній і письмовій промови. Спілкування з різними людьми дозволяє включатися в цікаві теми для бесіди. Необхідно підтримувати культуру мовлення, бути уважним і ввічливим до співрозмовника, розмовляти на будь-яку тему. Висока культура мови робить спілкування легким і невимушеним. Правильно побудовані фрази допомагають висловити свою думку, не зачепивши почуття співрозмовника.

Фахівець спеціальної освіти – людина, якій необхідно налагодити контакт з тими, хто навчається, та іноді з їх батьками. Причому фахівець повинен коригувати мову і поведінку виходячи з відповідної ситуації. Важливим якістю професії є здатність гнучко перебудовувати розмову, використовуючи практичні методи для досягнення результату з учнями. При спілкуванні з батьками фахівець проводить аналіз і самоаналіз. Надалі удосконалюючи навички спілкування. При спілкуванні потрібно врахувати вік, настрій, інтереси співрозмовника.

Одним із критеріїв рівня риторичної культури фахівців спеціальної освіти є такт, вміння налагодити спілкування, створити комфортну психологічну атмосферу. Етичні якості відіграють надзвичайно важливу роль саме у професійній діяльності працівників спеціальної та інклюзивної освіти. У працях фундаторів ораторського мистецтва ця категорія отримала назву «етос». Відповідно до неї оратор має бути зразком чесності, порядності, моральної чистоти. Лише в цьому випадку він викликає довіру у слухачів, а його слова, думки й заклики сприймаються як правдиві та переконливі [4].

Етичний компонент риторичної культури виявляється, перш за все, в доброзичливому ставленні до аудиторії. В процесі публічного виступу абсолютно неприпустимими є такі форми мовленнєвої поведінки як демонстрація зверхності й неповаги, агресія (приниження, погрози, образи), демагогія (неправдива інформація) тощо. Цей компонент реалізується також у формі мовного етикету, що включає в себе сукупність вітань, звернень; систему невербальних засобів оратора. Жест покликаний підсилити словесний вплив, збагатити його експресивними та естетичними характеристиками. Важливими компонентами риторичної культури по праву можна назвати естетичний та культурологічний. Естетичний компонент спрямований на вияв ціннісного ставлення людини до світу, суспільства й самої себе. Він орієнтує на сприйняття іншої людини як унікальної особистості збагатим життєвим досвідом та неповторним духовним світом. Культурологічний компонент передбачає постійний процес пізнання суспільства і свого місця в ньому, усвідомлення взаємовпливу людини і культури, формування знань про фундаментальні основи буття людини, ґрунтовне вивчення загальної історії мистецтва тощо [1].

Фахівець спеціальної освіти, який володіє риторичною культурою, висловлює свою думку вільно й зрозуміло, виразно і красиво, демонструє ввічливість, дотримується етикету.

Ефективність процесу формування риторичної культури фахівців спеціальної освіти значно підвищується при використанні сучасних інформаційних технологій, зокрема таких як відео та аудіоконтент, курси з риторики на освітніх платформах, спеціалізовані ресурси з риторики,

програмне забезпечення в галузі риторики, соціальні спільноти, Українські громадські проекти масових відкритих онлайн-курсів тощо.

Висновки. Отже, до компонентів професійного мовлення фахівця спеціальної освіти відносять: якість мовного оформлення мовлення; ціннісно-особистісні установки педагога; комунікативна компетентність; чіткий вибір інформації для створення вислову; орієнтація на процес безпосередньої комунікації. Серед вимог до мовлення фахівця спеціальної освіти виділяють: правильність – відповідність мовлення мовним нормам та необхідно знати і виконувати у спілкуванні з дітьми основні норми рідної мови: орфоепічні норми (правила літературної вимови), а також норми утворення і зміни слів; влучність та точність відповідність змісту мовлення та інформації, яка лежить у його основі. Фахівцю спеціальної освіти слід звернути особливу увагу на семантичний (смісловий) аспект мовлення, що сприяє формуванню у дітей навичок точності слововживання; логічність вираження у смислових зв'язках компонентів мовлення і відносин між частинами та компонентами думки.

Таким чином саме педагогічне спілкування фахівця спеціальної освіти в системі інклюзивного та спеціального навчання являється тим спілкування педагога з дітьми у процесі навчання, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності для правильного формування особистості дитини, забезпечує доброзичливий емоційний клімат навчання, забезпечує управління соціально-психологічними процесами в колективі і дозволяє максимально використовувати в навчальному процесі особистісні особливості фахівця спеціальної освіти.

Бібліографія

1. Данко Ю.М. Будянський Д. В. Формування риторичної культури майбутніх працівників закладів інклюзивної освіти. [Електронний ресурс] // - Режим доступу: https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/11046/1/Danko_Budianskyi.pdf **2. Калюжна Т.Г.** Культура педагогічного мовлення. Київ: 2011. 51 с. **3. Колупаєва А.А.** Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 272 с. **4. Савінова Н.В., Берегова М.І.** Культура мовлення як складова деонтологічної культури корекційного педагога у системі інклюзивної освіти. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://aqce.com.ua/download/publications/220/221.pdf/> **5. Тарасова В.В.** Риторична культура як складова професійно комунікативної компетенції майбутніх корекційних педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах.* 2014. № 34 (87). С. 341-347.

References

1. Danko Y.M. Budyansky D.V. Development of rhetorical culture in future professionals of inclusive education institutions. [Electronic resource] // - Access mode: https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/11046/1/Danko_Budianskyi.pdf

2. **Kalyuzhna T.G.** Culture of pedagogical speech. K. 2011. 51 с. 3. **Kolupaeva A.A.** Inclusive education: realities and prospects. Kyiv: "Summit Book", 2009. 272 p. 4. **Savinova N.V., Beregova M.I.** Speech culture as a component of deontological culture of a correctional teacher in the system of inclusive education. [Electronic resource] // - Access mode: <https://aqce.com.ua/download/publications/220/221.pdf/> 5. **Tarasova V.V.** Rhetorical culture as a component of professional communicative competence of future correctional teachers. Pedagogy of creative personality development in higher and secondary schools. 2014. № 34 (87). P. 341-347.

Авторський внесок: Опалюк О. – 50%, Лісова Л. – 50%,

Стаття отримана 10.11.2022 р.

УДК 371.091.313

DOI 10.32626/2413-2578.2022-20.118-126

Л. ПРЯДКО

Lubovpryadko77@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7168-4601>

РОЛЬ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Відомості про автора: **Прядко Любов Олексіївна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, Україна. У колі наукових інтересів: реалізація інклюзивної освіти в Україні, диференційований підхід, шляхи реалізації індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами, створення дидактичного середовища в інклюзивному навчальному закладі. E-mail: Lubovpryadko77@ukr.net

Contact: **L. Pryadko**, assistant professor Ph.D., assistant professor of Department of Vocational Education and Management of Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Sumy, Ukraine. In terms of research: an implementation of inclusive education in Ukraine, a differentiated approach, the ways of implementing an individual training of children with the special educational needs, the creation of didactic environment in an inclusive school. E-mail: Lubovpryadko77@ukr.net.

Відомості про наявність друкованих статей: **Прядко Л.О.** Шляхи забезпечення індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального закладу. *Педагогічні науки:*